
Jacobus van Dijk

Een majestueuze opvoeding

Voedsters spelen een belangrijke rol in de eerste levensjaren van Egyptische prinsen en prinsessen. Vaak zijn ze met hen op schoot afgebeeld. Daarna verschijnen er ook mannelijke onderwijzers in het leven van de kinderen. Ze geven hun pupillen les in boogschieten en weten alles over het paleisprotocol.

Kinderen in het oude Egypte kregen zeker drie jaar lang borstvoeding. Om die reden maakten vrouwen uit de elite vaak gebruik van de diensten van een voedster. Dat gold eveneens voor de koningin. Koninklijke voedsters stonden in hoog aanzien: niet alleen ging het vaak om vrouwen of moeders van hoge hovelingen, maar de voedster (*menat*) werd zelf ook opgenomen in de koninklijke familie. Er ontstond vaak een hechte, levenslange band tussen haar en de jonge prins of prinses.

Thoetmosis III trouwde zelfs met zijn zoogzuster Satiah, dochter van zijn voedster Ipoe. In het graf van Kenamon, zoogbroer en vriend van Amenhotep II, is een voorstelling te vinden van zijn moeder, de koninklijke voedster Amenemopet. Zij heeft haar pleegkind Amenhotep II op schoot. Zulke afbeeldingen werden pas gemaakt nadat de jonge prins daadwerkelijk koning was geworden – wat in de praktijk lang niet altijd gebeurde. Hij zit dan ook als een volwassen persoon in vol koninklijk ornaat bij haar op schoot.

Hetzelfde geldt voor de afbeelding van de voedster van Toetanchamon, Moetia (ook wel Maia genoemd), wier graf nog niet zo lang geleden in Sakkara is ontdekt. Ook van

koninginnen of prinsessen zijn enkele voedsters bekend, zoals Tiye, min van koningin Nefertiti en vrouw van de latere koning Eje, of Tia, de voedster van Anchesenpaaton, dochter van Achnaton en Nefertiti en de latere vrouw van Toetanchamon.

De '(Grote) voedster des Konings' draagt daarnaast de titels 'Zij die de god voedt' (*sjedet netjer*) of 'Zij die het lichaam van de god voedt'. De koning is immers een levende god op aarde en daarom vertoeft zijn voedster in heilige sferen. In tempelreliëfs is de koning vaak afgebeeld terwijl hij door een godin gezoogd wordt. De term 'voedster' (*menat*) wordt ook in religieuze teksten gebruikt. Meestal zijn daarmee moedergodinnen als Isis, Hathor of Noet bedoeld, maar het woord wordt ook gebruikt voor Nephthys, de zuster en helpster van Isis. Al in de Pyramideteksten wordt van de koning gezegd dat Isis zijn moeder en Nephthys zijn voedster is. Nephthys zoogt het Horuskind in de Delta-moerassen of de jonge zonnegod op zijn boot.

De koning is een levende god op aarde en daarom vertoeft zijn voedster ook in heilige sferen

VIJF PRINSJES OP SCHOOT

Of de koninklijke voedster ook na de periode van borstvoeding betrokken bleef bij de opvoeding van de prins of prinses – en zo ja voor hoe lang – is niet bekend. In elk geval speelt in die tweede fase ook een mannelijke opvoeder een belangrijke rol. Die persoon wordt in overdrachtelijke zin ‘voeder’ (*mena*, nog steeds geschreven met de hiëroglief van een vrouwenborst) of ‘Opvoeder des konings’ genoemd en ook ‘Vader-opvoeder’ (*it mena*).

Soms hadden dergelijke ‘opvoeders’ meer protegés en omgekeerd hadden prinses en prinsessen ook diverse leermeesters. Die lieten zich in hun graf soms met een hele groep koningskinderen afbeelden. Hekaresjoe bijvoorbeeld heeft vier prinsesjes op schoot, van wie er uiteindelijk maar één daadwerkelijk koning werd: Thoetmosis IV. Die zit in een andere voorstelling, getooid met koningskroon en scepters, bij hem op schoot. Senenmoet, vertrouweling van Hatsjepsjoe, was ‘vader-opvoeder’ van haar

dochter Neferoere en liet zich in niet minder dan twintig beelden vereeuwigen met het prinsesje.

De prinsesjes lijken door hun opvoeders vooral te zijn onderwezen in de sportieve en krijgshaftige aspecten van het koningschap. Zo leert Min de toekomstige koning Amenhotep II boogschieten en geeft Sennedjem de jonge Toetanchamon les in het besturen van de strijdswagen. Een hofdignitaris uit het Middenrijk zegt dat hij de koningskinderen onderwees vanwege zijn rechtstreekse toegang tot de koning en zijn kennis van het protocol van het paleis. Dat zal inderdaad een belangrijk onderdeel van de opleiding van de prinsesjes en prinsesjes zijn geweest. Of de koninklijke opvoeders hun protegés ook leerden lezen en schrijven is minder zeker – dat zij daarin werden onderwezen staat vast – maar het kan zijn dat daarvoor gespecialiseerde leraren waren aangewezen.

Pagina rechts:

De burgemeester van Armant, Paheri, was de opvoeder van Wadjmes, de zoon van Thoetmosis I, voorstelling in zijn graf in Elkab (foto: Rob Demarée).

Onder:

Merire was schatmeester van Amenhotep III en opvoeder van diens zoon Saatoem, reliëf uit het graf van Merire uit Sakkara (Kunsthistorisches Museum, Wenen, foto: Rob Demarée).

INWIJDING IN RITUELEN

Dan is er nog de titel ‘Vader van de god’ (*it-netjer* – god verwijst hier naar de koning). Dat is eigenlijk een religieuze titel, waarmee een persoon, vaak een lid van de koninklijke familie, wordt aangeduid die in belangrijke koninklijke rituelen, zoals de troonsbestijging en het Sed-feest, de plaats van de vader van de koning inneemt. Er is weleens gesuggereerd dat de godsvader ook een rol speelde bij de opvoeding van de prins. Maar als dat het geval was, zal het misschien vooral om de inwijding in de paleis- en tempelrituelen zijn gegaan.

Het bekendste voorbeeld van een godsvader is Eje, vermoedelijk een broer van koningin Teje en dus een oom van Achnaton.

In Amarna wordt hij kortweg als ‘de

sfeerbeeld van het Hof

Godsvader’ genoemd en als hij in de moeilijke periode na Toetanchamons onverwachte dood zelf koning wordt, neemt hij de titel zelfs op in zijn koningscartouches.

Opmerkelijk is dat Senenmoet de titel ‘Vader van de godin’ draagt: ‘Ik voedde prinses Neferoere op, ik werd aangesteld als haar Vader van de godin.’ Neferoere zelf draagt zo nu en dan de titels van een koningin, ook al is ze nog maar prinses, en wordt afgebeeld met uraeus en koningsbaard. Het heeft er dus alle schijn van dat moeder Hatsjepsot haar dochter voorbereidde om haar op te volgen. En zo Thoetmosis III te passeren, voor wie Hatsjepsot nog als koningin-regentes optrad.

